

ra Şiîlik'te çok eski bir geçmişli olan der-
viş-fakih çatışmaları İran'da devam et-
mişse de hiçbir zaman onun dönemin-
deki kadar kanlı olaylara dönüşmemiş-
tir. Bihbehânî'nin dört oğlundan biri olan
Şeyh Mahmud ise babasının tam aksine
Ni'metullahiyye tarikatına girip bizzat
dervişlerin arasına karışmıştır.

Bihbehânî'nin oğlu Şeyh Ahmed baba-
sının hal tercümesini *Mir'âtü'l-aḥ-
vâl* adlı eserinde yazmıştır. Eserin bir
yazma nüshası British Museum'da bu-
lunmaktadır (MS add. nr. 24.052).

Bihbehânî'nin *Risâle-i Ḥayrâtiyye*'si
henüz nesredilmemiş olup bu kitaptan
bazı örnekler Ma'sûm Ali Şah'ın *Ṭarâ'i-
ku'l-makâl* adlı eserinde verilmiştir (nşr.
Muhammed Ca'fer Maḥcûb, Tahran 1345
hş./1966, II, 176-182). Kendisine *Ḳaṭ'u'l-
makâl fi reddi ehli'd-dalâl* adında bir
kitap daha atfedilmişse de bu eser bü-
yük bir ihtimalle *Risâle-i Ḥayrâtiyye*'nin
aynisidir.

BİBLİYOGRAFYA :

Sir John Malcolm, *History of Persia*, London
1829, II, 271-299; Hânsârî, *Ravzâtü'l-cennât*,
Tahran 1304, s. 660; Zeynelâbidîn Şirvânî, *Ri-
yâzü's-siyâḥa* (nşr. Abdülhamid Rabbânî), Tah-
ran 1339 hş./1960, s. 834; Muhammed Hirzûd-
din, *Ma'ârifü'r-ricâl*, Necef 1384/1964, II, 309-
310; Nur Ali Şah, *Cennâtü'l-vişâl*, Tahran 1348
hş./1969, Cevâd Nurbahş'ın önsözü, s. XII-XIII;
Hamid Algar, *Religion and State in Iran 1785-
1906: the Role of the Ulama in the Qajar Pe-
riod*, Berkeley-Los Angeles 1969, s. 39-40, 43,
63; a.mlf., "Behbehânî, Âqâ Moḥammad-¹Alî",
Elr., IV, 97-98; Nasrollah Pourjavady — Peter
Lamborn Wilson, *Kings of Love*, Tahran 1978, s.
128-131; Muhammed b. Süleyman Tünükâ-
bûnî, *Ḳışaṣü'l-'ulemâ*, Tahran, ts., s. 199-201;
A'yanü's-Şi'a, X, 25-26; Ali Devânî, *Vahîd-i
Bihbehânî*, Tahran 1362 hş./1983, s. 275-331.

HAMİD ALGAR

BİHBEHÂNÎ, Muhammed Bâkır

(محمد باقر بهبهانی)

Âgâ Seyyid Muhammed
Bâkır b. Muhammed Ekmel Bihbehânî
(ö. 1206/1791-92)

Şiî ulemâsınca hicrî XII. yüzyılın
müceddidi olarak kabul edilen
ve Ca'ferî fıkında Usûlî mektebini
hâkim kılan müctehid.

1116 (1704-1705) veya 1118 (1706-
1707) yılında İran'ın o zamanki başşeh-
ri ve en büyük kültür merkezi olan İsfah-
han'da doğdu. Babası Molla Muhammed
Ekmel, İran Şiî ulemâsının başlıca sima-
larından olan Molla Muhammed Bâkır
el-Meclisî'nin talebelerindendi ve onun
kardeşinin kızıyla evlenmişti. Meclisî XVII.

yüzyılın son çeyreğinde İran'ın dinî ha-
yatı üzerinde tam bir hâkimiyet kurmuş-
tu. XVIII. yüzyılın sonunda ise İran'ın di-
nî ve siyasî tarihi üzerinde önemli bir et-
ki bırakan Bihbehânî aynı mevkide gö-
rünmektedir. Muhammed Bâkır baba-
sının vefatı üzerine İsfahan'dan ayrılıp
Necef'e gitti. Orada Âgâ Seyyid Muham-
med Tabâtabâî'den felsefe ve mantık,
Seyyid Sadreddin Kummî'den fıkıh ve
usul okudu. Necef'te yaklaşık otuz yıl
kaldıktan sonra tanınmış ve kendinden
emin bir âlim olarak Pars eyaletinin es-
ki bir ilim merkezi olan Bihbehân kasa-
basına yerleşti. Orada uzun süre ikamet
ettiği için Bihbehânî nisbesiyle meşhur
oldu.

Bihbehânî'nin Ahbârî fıkıh mektebinin
(Ahbâriyye) merkezi haline geldiğini gö-
ren Bihbehânî, taraftarı olduğu Usûlî
mektebini (Usûliyye) yaymaya ve Ahbârî-
ler'le mücadele etmeye başladı. Ca'ferî
fıkıhı içerisinde Ahbârî - Usûlî çatışma-
sı eski olmakla beraber XVIII. yüzyılda
bu çatışma had safhaya ulaştı. Ahbârî-
ler'e göre on ikinci imam gaybet*te iken
fıkıhî bir hüküm arayanların tek çaresi
Kur'an-ı Kerim'e ve Hz. Peygamber'le on
iki imamin rivayetlerine başvurmaktan
ibarettir. Usûlîler ise o kaynakları esas
alıp akilî metotlar kullanarak icthadda
bulunmayı câiz ve hatta zaruri kabul
ediyorlardı. Bihbehânî, Usûlîler'in tezle-
rini müdafaa eden ve Ahbârîler'in fikir-
lerini çürüten bazı eserler yazdı. Aynı
zamanda kasaba camiinde müessir va-
azlar vererek halkın ve âlimlerin çoğun-
luğunun Usûlî mektebini benimsemesi-
ni sağladı.

Bihbehânî 1746 yılında Irak'a dönüp
Kerbela ilim merkezlerini de Ahbârî mek-
tebinin tesirinden çıkarmaya karar ver-
di. Kerbelâ'ya varır varmaz Ahbârîler'in
reisi olan Şeyh Yûsuf Bahrânî'nin arka-
sında namaz kılmanın ve onun ders mec-
lislerine devam etmenin haram olduğu-
nu ilân etti. Ahbârîlik'ten vazgeçip Usû-
lîler'e katılmaya hazır olduğu söylenen
Şeyh Yûsuf da kısa zamanda ortadan
çekildi. Bunun üzerine Ahbârî ulemâsı-
nın bir kısmı Usûlî mektebine geçti, di-
ğerleri de Kerbelâ'yı terketti. Bu yenil-
giden sonra Ahbârî mektebi bir daha
canlandırılmadı. Bihbehânî tarafından
sağlanan Usûlî zaferi, İran'da siyasî iş-
lerde de sözlerini geçirebilen kuvvetli bir
müctehid sınıfının ortaya çıkmasına se-
bep oldu; hatta bu gelişme ile İran İslâm
Devrimi arasında bir ilgi kurmak
mümkündür.

1206 (1791-92) yılında ölen Bihbehâ-
nî, hayatta iken her gün ziyaret ettiği
İmam Hüseyin'in türbesinin yanına def-
nedildi. Vefat tarihi bazı kaynaklarda
1208 (1793-94) olarak da geçmektedir.
Yetiştirdiği birçok talebe arasında, Ni'-
metullahî dervişlerine karşı beslediği kin-
den dolayı "Süfîkûş" (süfîleri öldüren) di-
ye anılan en büyük oğlu Âgâ Muhammed
Ali Bihbehânî, meşhur Şiî âlim Bahrûlü-
lûm-i Tabâtabâî, Usûlî fıkına dair de-
ğerli eserler telif eden Şeyh Ca'fer Kâşî-
fûlgitâ en-Necefî, İsfahan'da vali ile re-
kabet edecek kadar büyük nüfuz kaza-
nan Hâc Muhammed İbrâhim Kelbâsî ile
Seyyid Muhammed Bâkır Şeftî ve İran
Şahı Feth Ali Şah üzerinde büyük etkisi
olan Mirza Ebû'l-Kâsım el-Kummî sayı-
labilir.

Bihbehânî'nin çok sayıdaki eserlerin-
den başlıcaları şunlardır: *Hâşiye 'alâ
Minhâci'l-makâl* (Tahran 1306); *Edebü't-
ticâre* (Tahran 1294, 1316; Bombay 1299);
Hâşiye 'alâ Medâriki'l-aḥkâm (Tahran
1268, 1274, 1298); *Kitâbü'l-İctihâd ve'l-
aḥbâr* (Tahran 1314, 1317); *İbtâlû'l-kı-
yâs*; *Risâletü'l-hücciyeti'l-icmâ'* ve *el-
Fevâ'idü'l-Uşûliyye*.

BİBLİYOGRAFYA :

Muhammed b. Süleyman Tunukâbunî, *Ḳışa-
ṣü'l-'ulemâ*, Tahran 1304/1887, s. 147-148;
Hânsârî, *Ravzâtü'l-cennât*, Tahran 1304, s. 123;
Abbas b. Muhammed Rızâ Kummî, *Hediyetü'l-
aḥbâb*, Necef 1349/1930, s. 100; *Reyhâne-
tü'l-edeb*, Tebriz, ts., I, 51-52; Muhammed Ali
Muallim Habîbâbâdî, *Mekârimü'l-aṣâr der Aḥ-
vâl-i Ricâl-i Devre-i Ḳacâr*, İsfahan 1337 hş./
1958, s. 220-225; Muhammed Hirzûddin, *Ma'â-
rifü'r-ricâl fi terâcimi'l-'ulemâ' ve'l-üdebâ*,
Necef 1384/1964, I, 121-123; Hamid Algar,
*Religion and State in Iran, 1785-1906: The
Role of the Ulama in the Qajar Period*, Berke-
ley-Los Angeles 1969, s. 34-36; a.mlf., "Bi-
hbehânî", *El² Suppl.* (İng.), s. 134-135; a.mlf.,
"Behbehânî Âqâ Sayyed Moḥammad Bâqer",
Elr., IV, 98-99; Ali Devânî, *İstâd-ı Âḳâ Muḥam-
med Bâkır Bihbehânî b. Muḥammed-Ekmel
Ma'râf bi-Vahîd-i Bihbehânî*, Tahran 1363 hş.;
A'yanü's-Şi'a, IX, 182.

HAMİD ALGAR

BİHİŞTİ, Âyetullah

(آية الله بهشتی)

Âyetullah Muhammed Hüseyin Bihîştî
(1928-1981)

İran İslâm devrimine ve
İslâm cumhuriyetinin kuruluşuna
önemli katkıları bulunan âlim.

24 Ekim 1928'de İsfahan'da doğdu.
Henüz dört yaşında iken öğrenime baş-
ladı. 1942'de İsfahan devlet lisesinden
aynı yıl dinî tahsil görmek maksadıyla ay-

nı şehirde bulunan Sadr Medresesi'ne girdi. Dört yıl sonra Kum şehrine gitti ve buradaki din bilginlerinden fıkıh, kelâm gibi ilimleri tahsil etti. Hocaları arasında, hepsi de "âyetullah" olan Bürûcîdî, Muhammed Takî Hânsârî, Hüccet Kûhkemerî ve Humeynî sayılabilir. İsfahan'da iken İngilizce öğrenmeye başlayan Bihiştî, medrese tahsili dışında Tahran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ni bitirdi. 1951'de Kum'a döndü; bir yandan Hakim Nizâmî Medresesi'nde hocalık yaparken öte yandan da ileri gelen âlimlerden Tabâtabâî'nin yanında felsefe bilgisini derinleştirmeye çalıştı. Ondan okuduğu metinler arasında İbn Sînâ'nın *eş-Şifâ* adlı eseriyle Sadreddin-i Şîrâzî'nin *e'l-Estârû'l-erba'ı'sı* zikredilebilir. Yine Kum şehrinde din eğitim ve öğretimi yanında modern eğitim veren ve yabancı dil öğreten Dîn ü Dâniş Lisesi'nde 1954'teki kuruluşundan 1963'e kadar müdürlük yaptı.

Yeni yetişen nesle dinî konuları modern bir metotla anlatmaya önem veren Bihiştî bu yıllarda yazarlık hayatına da başladı. *Mekteb-i İslâm*, *Mekteb-i Teşeyyûc* ve *Güftâr-i Mâh* gibi o dönemin yüksek tirajlı dinî dergilerine İslâm'ın ışığında günün meseleleriyle ilgili makaleler yazdı. Bilhassa faizsiz bankacılık üzerine yazdığı makale dikkatleri çekti. Bu sırada Kum medreselerindeki ders programlarının eksikliklerini gidermek maksadıyla kurulan Hakkânî Medresesi'nin yönetim kurulu üyeliğine getirildi.

Bihiştî siyasî faaliyetlerden çok kültür çalışmalarına ağırlık verdiğinden Humeynî'nin önderliğinde başlayan 1963 hareketine görünürde katılmadıysa da her zaman onu destekledi. Hareketin bastırılışından sonra kurulan gizli cemiyetlere danışmanlık yaptı. Humeynî 1964'te sürgüne gönderilince onun görüşlerini resmen temsil edenlerden biri oldu. Ertesi yıl Hamburg İslâm Merkezi'nin müdürlüğüne tayin edildi. Hamburg'da iken Avrupa'da tahsil gören İranlı müslüman talebelerin teşkilatlanmasına yardımcı oldu. 1969'da Necef Dîvân-ı Âlî başkanlığına getirildi. Devrimden sonra birinci cumhurbaşkanlığı seçimine adaylığını koyması beklenirken Âyetullah Humeynî tarafından din adamlarının cumhurbaşkanlığına seçilmesi yasaklandığı için bu husus gerçekleşmedi. Ocak 1980'de Ebû'l-Hasan Benî Sadr cumhurbaşkanı seçildi. Fakat çok geçmeden, farklı bir fikir yapısına sahip olduğu için, Bihiştî ve Hizb-i Cumhûrî-i

İslâmî'deki arkadaşlarının amansız hücumuna uğradı. Haziran 1981'de cumhurbaşkanlığından azledilmesiyle sonuçlanan çatışmalarda Benî Sadr'ın en büyük rakibi Bihiştî olmuştur.

Bihiştî, 28 Haziran 1981 tarihinde Hizb-i Cumhûrî-i İslâmî'nin Tahran'daki merkezinde konuşma yaptığı sırada bir bombanın patlaması sonucu yetmiş kişi ile birlikte öldü.

Başlıca eserleri: *Se Maqâle (Reviş-i Berdâst ez-Şur'ân, Mes'ele-i Mâlikiyyet, Şinâht*, Tahran 1360 hş./1981); *Cihân-bînî-i İslâm* (Cevâd Bâhüner'le birlikte, Tahran, ts., İngilizce tercümesi, *Philosophy of Islam*, New York 1987). Bihiştî'nin çeşitli konuşma ve konferanslarının metinleri zaman zaman İran basınında çıkmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA:

Shahrough Akhavi, *Religion and Politics in Contemporary Iran: Cleray-State Relations in the Pahlavi Period*, Albany 1980, s. 101, 170, 176; W. H. Sullivan, *Mission to Iran*, New York 1981, s. 200; *Âl be-Tenhâ-i Ümmet Bûd*, Tahran 1361 hş./1982; Abol Hassan Banî-Sadr, *L'Espérance Trahie*, Paris 1982, tür.yer.; Humeynî, *Şahîfe-i Nûr*, Tahran 1361 hş./1982, XV, 44-50; *eş-Şehîdû'd-dukâtur Bihiştî: ümme ft recûl*, Tahran 1403; *The Dawn of the Islamic Revolution*, Tahran, ts. (*Echo of Islam* dergisinin özel sayısı), s. 176-183; *Felonies of the MKO Terrorists in Iran*, Tahran 1983, s. 79-81; Ali Rabbânî Halhâlî, *Şühedâ-i Rûhâniyyet-i Şî'a der Şadsâl-i Âhîr*, Kum 1403/1983, s. 508-517; D. Hiro, *Iran under the Ayatollahs*, Londra 1985, bk. İndeks; S. Bakhash, *The Reign of the Ayatollahs: Iran and the Islamic Revolution*, New York 1986, bk. İndeks; Hamid Algar, "Social Justice in the Ideology and Legislation of the Islamic Revolution of Iran", *Social Legislation in the Contemporary Middle East* (nşr. L. O. Michalak — J. W. Salacuse), Berkeley 1986, s. 27, 41, 43-44, 49, 53-54.

HAMİD ALGAR

BİHİŞTÎ AHMED SİNAN ÇELEBİ

(ö. 917/1511-12 [?])

Divan edebiyatında
ilk hamse sahibi olduğu ileri sürülen
şair ve tarihçi.

Kaynaklarda doğum ve ölüm tarihleri hakkında kesin bilgi yoktur. V. L. Ménage yaklaşık 871'de (1466-67) doğduğunu kaydetmektedir. Aşıkpaşazâde, İstanbul'un ilk subaşılardan Karışdıran Süleyman Bey'in oğlu olduğunu söylerken Bursalı Mehmed Tâhir babasının tarihçi Tursun Bey'in kayınbiraderi olduğunu ifade eder. Kaynakların çoğu asıl adının Sinan olduğunu bildirmekteyse de II. Bayezid devrine ait bir in'âmât defterine (bk. Erünsal, s. 308), ayrıca Sehî Bey ve

Riyâzî'ye göre asıl adı Ahmed'dir. İsmiyle ilgili bu karışıklık Babinger'de de devam ederek onun Bihiştî Sinan Çelebi'yi ayrı bir şahıs gibi ele almasına ve Ahmed Sinan Bihiştî'nin babası olduğunu söylemesine sebep olmuştur. Bazı kaynaklar babasının Çorlu yakınlarındaki Karışdıran köyünden olduğunu ileri sürmektedir; ancak bu husus isim benzerliğinden veya Bihiştî'nin, tarihinde babasından bahsederken onun Vize beyliği yaptığını belirtmesinden kaynaklanmaktadır. Aslında "Karışdıran" bir lakap veya aile ismi olmalıdır (bk. Ergun, s. 796).

Bihiştî küçük yaşta babasını kaybetti, daha sonra saraya intisap ederek orada yetişti. II. Bayezid devrinde meşhur oldu ve uzun zaman padişahın hizmetinde bulundu. Bir ara padişahın gözünden düşünce hayatından endişe ederek İran'a kaçtı. Sehî'nin bildirdiğine göre Hüseyin Baykara'nın yanına sığındı ve orada Ali Şîr Nevâî ve Molla Câmî ile tanışıp görüştü. Bir müddet sonra Hüseyin Baykara'nın Bihiştî'nin affedilmesi için bir elçi ve beraberinde çeşitli hediyeler göndermesi, bazı şair ve âlimlerin de mektuplar yollayarak II. Bayezid nezdinde yaptıkları teşebbüsler sonuç verdi ve kendisinin II. Bayezid'e takdim ettiği "kerem" redifli kasidenin de tesiriyle padişah tarafından affedildi.

Bihiştî bundan sonra eski mevkii elde etti ve padişahın yanında bulunarak onun çeşitli iltifatlarına mazhar oldu. Nitekim adı geçen in'âmât defterinde Bihiştî'ye 909 yılında (1503) padişah tarafından in'amda bulunulduğu bildirilmektedir. Bihiştî bir ara sancak beyliği yaptı. Ancak hayatının bu devresiyile ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Bihiştî'nin, tarihi kesin olarak bilinmemekle beraber XVI. yüzyılın başlarında vefat ettiğinde kaynakların hemen hepsi birleşmektedir. Ménage onun tarihini

Bihiştî'nin
*Leylâ vü
Mecrûn* adlı
mesnevisinin
ilk sayfası.
(İÜ Ktp.,
TY, nr. 5591)